

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ'.

Ἀνάλυσις τοῦ συστήματος τοῦ Πλάτωνος

Τελόντος τοῦ πίνακος τῶν καθ' ἡμᾶς ἀπολύτων ἰδεῶν καὶ ἀρχῶν, ἵνα ἐξετάσωμεν μὲ ὄλην τὴν ἀκρίβειαν τὰ περὶ τούτου φιλοσοφικὰ στοιχήματα, ἐπρέπε πρῶτον νὰ διακρίσωμεν αὐτὰ εἰς δύο κλάσεις, διαστέλλοντες τὰ ἀρνούμενα τὴν ὑπαρξίν τοιούτων ἰδεῶν καὶ ἀρχῶν ἀπὸ τὰ παραδεχόμενα αὐτά, καὶ νὰ ἐρευνήσωμεν ἔπειτα ποῖαι τινὲς εἶναι αἱ ἰδέαι καὶ αἱ ἀρχαί, ὅσας ἕκαστον αὐτῶν παραδέχεται.

Ἄλλ' ὡς πρὸς τὰ πρῶτα, ἔνεκα τῆς κριταστάσεως εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκοντι σήμερον αἱ φιλοσοφικαὶ μελέται, καὶ τῆς μεθόδου, δι' ἧς προσέβημεν ἄχρι τοῦδε εἰς τὴν ζήτησίν μας, εἶναι ἴσως περιττὸν νὰ λαλήσωμεν περὶ αὐτῶν ἐνταῦθα.

Ὡς πρὸς τὰ δευτέρω περιοριζόμεθα, ὡς εἶπομεν, εἰς τὰ ἐπιστημότερα, ἀρχόμενοι ἀπὸ τοῦ συστήματος τοῦ Πλάτωνος.

Καὶ ἐπειδὴ τὸ σύστημα τοῦτο εἶναι ἐν γένει ἀρχατὰ γνωστὸν, θέλομεν ἐνδιατρίψαι μόνον εἰς ἐκεῖνο τὸ μέρος αὐτοῦ, τὸ ὅποσον πραγματεύεται περὶ τῆς λογικῆς τοῦ ἀνθρώπου φύσεως, προσπαθοῦντες νὰ τὸ ἐκθέσωμεν ὅσον ἔνεστι σαφῶς καὶ συντόμως.

Βάσις τῆς διαλεκτικῆς καὶ ὅλης τῆς τοῦ Πλάτωνος φιλοσοφίας εἶναι ἡ περὶ ἰδεῶν θεωρία του.

Ἄλλ' ὅπως ὀρθῶς ἐννοήσωμεν τὴν θεωρίαν ταύτην, εἶναι ἴσως ἀναγκαστὸν νὰ ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχήν μας ἐπὶ τινος ἀληθείας, τὴν ὁποίαν, καὶ τοι ἐν παράδῳ ὑποδειχθεῖσαν καὶ προφανῶς ἐκ τῶν προηγουμένων προκύπτουσαν, ὀφείλομεν ὁμῶς νὰ ἀναπτύξωμεν καὶ ὀλίγον ἐπὶ τοῦ παρόντος.

Ἡ μόνη ἀπλή καὶ καθολικὴ ἰδέα εἶπομεν ὅτι εἶναι ἡ ἰδέα τοῦ ὄντος. Ἀλλὰ καὶ τοι ἡ ἀπλουστέρα σχετικῶς πρὸς τὰς ἄλλας, εἶπομεν ὅτι καὶ αὕτη εἶναι σύνθετος, καὶ δὲν δύναμεθα νὰ τὴν συλλάβωμεν εἰμὴ συλλαμβάνοντες ἐνταυτῷ καὶ τὰ στοιχεῖα ἐξ ὧν συνίσταται καὶ τὰς συμφυεῖς ἀρχάς, μεθ' ὧν ἀναποσπαστῶς συνεννοῦται.

Καὶ ἐὰν ἦναι πλεῶν ἡ ἀπλουστέρα, ἔπεται ὅτι καὶ τὰ στοιχεῖα αὐτῆς εἶναι τὰ ἀπλουστάτα πάντων τῶν στοιχείων πάσης ἄλλης ἰδέας, καὶ προσέτι ἀπολύτως καὶ καθ' ἑαυτὰ ἀπλά. Ἐὰν δὲ ἦναι

ἀπλᾶ, δὲν ὀρίζονται (ἐπὶ τῶν ἀπλῶν οὐκ ἔστι τις ζήτησις, οὔτε διδάξις. Ἀριστ. Μετ. Θ. ιζ'). διότι ὁ ὀρισμὸς γίνεται διὰ τῆς ἀναλύσεως τῶν στοιχείων τοῦ ὀριζομένου. Πᾶς ὀρισμὸς ὑποθέτει λοιπὸν τι σύνθετον, καὶ ὑποθέτει δι' ἐκυτῶν γνωστὰ τοῦ συνθέτου τούτου τὰ μέρη. Ἀναγκάζοντες λοιπὸν ἀπὸ ὀρισμοῦ εἰς ὀρισμὸν καὶ ἐμβατεύοντες πάντοτε περισσώτερον εἰς τὴν ἄδυτον οὐσίαν τῶν ὄντων, φθάνομεν ἐξ ἀνάγκης εἰς τὰ ἔσχατα στοιχεῖα τὰ ἀπλᾶ, τὰ ἀδιαιρέτα, τὰ μὴ ἀναλυόμενα, μήτε ἀναγόμενα, τὰ ἀνεπίδεκτὰ ὀρισμοῦ καὶ δι' ἐκυτῶν γνωστὰ καὶ ἐνκρηγῆ. Τοιαῦτα εἶναι, καὶ ἡμέτεροι, τὰ τῆς ιδέας τοῦ ὄντος στοιχεῖα· καὶ τοῦτο εἶναι τὸ σημεῖον, ἀφ' οὗ ὀρίζεται ἡ περὶ ἐαυτῶν ιδεῶν θεωρία τοῦ Πλάτωνος.

Παρετήρησεν οὗτος ὅτι ὁ ὀρισμὸς ἐκ γένους καὶ δι' φορῶν ἔστι (Ἀριστ. Τοπ. Α'. ἡ.) δηλ. προϋποθέτει γενικὴν τινὰ ιδεάν, εἰς ἣν ἀνάγεται τὸ κατὰ μέρος ἀντικείμενον, τοῦ ὁποίου ζητεῖται ὁ ὀρισμὸς. Ὅθεν δὲν δυνάμεθα νὰ ἠξεύρωμεν λ. γ. τί ἔστι πράξις δικαία, εἰάν δὲν ἔχωμεν τὴν ιδεάν τῆς δικαιοσύνης, τί ἔστι πρᾶγμα καλόν, εἰάν δὲν ἔχωμεν τὴν ιδεάν τοῦ καλοῦ κτλ. Ἐπομένως δὲν νοοῦμεν, δὲν ἀποδεικνύομεν, δὲν ὀρίζομεν εἰμὴ δυνάμει καὶ βοηθεῖα καθολικῶν ιδεῶν. Ἄρα καὶ καθολικαὶ αὗται ιδεαὶ προϋπάρχουσιν ἐν τῷ λόγῳ, δὲν προσγίνονται ἐκ τῶν ἐκτός, δὲν ἀποκτῶνται διὰ τῆς αἰσθήσεως, ἥτις δὲν μᾶλλον δίδει εἰμὴ τὸ μερικόν, τὸ τρεπτόν, τὸ ἐνδεχόμενον, καὶ οὐδέποτε τὸ καθολικόν, τὸ ἀτρεπτόν, τὸ ἀναγκαστικόν, ἀλλ' ἐμφυτοὶ οὐσα καὶ ἐκ τῶν προτέρων, ἀποτελοῦσιν αὐτὴν τὴν οὐσίαν τοῦ λόγου.

Αἱ ιδεαὶ αὗται εἶναι, κατ' αὐτόν, αἱ ἐννοιαὶ τῆς ἐνότητος, τῆς οὐσίας, τῆς ἰσότητος, τοῦ δικαίου, τοῦ καλοῦ, τοῦ ἀγχοῦ κτλ. τὰς ὁποίας κατὰ τὴν ὀνοματολογίαν τοῦ καλεῖ εἶδη.

Θεωρούμενα ἀπαλύτως καὶ ὄχι σχετικῶς πρὸς τὸν ἀνθρώπον καὶ τὴν φύσιν, καλοῦνται εἶδη αὐτὰ καθ' ἑαυτά. Καὶ ἐπειδὴ ὁ ἀνθρώπινος λόγος εἶναι ἀπάρροια τοῦ θείου λόγου, ὅ,τι εἶναι τὰ εἶδη ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ λόγῳ, εἶναι τὰ εἶδη αὐτὰ καθ' ἑαυτά ἐν τῷ θεῷ. Καὶ ἐπειδὴ ἐκτός τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἀνθρώπου ὑπάρχει καὶ ἡ φύσις, καὶ ἐν αὐτῇ ὑπάρχουσι τὰ εἶδη, καὶ τότε καλοῦνται ιδεαὶ. Ὡστε τὸ εἶδος αὐτὸ καθ' ἑαυτό, τὸ εἶδος καὶ ἡ ιδέα εἶναι τρόπον τινὰ τρεῖς βῆθοι τῆς ἰδανικότητος, ἥτις, ἐν τῷ Θεῷ οὐσα ἀντανεγκλᾶται ἐν τῷ ἀνθρώπῳ καὶ ἐν τῇ φύσει, ἀποβάλλουσα ἅμω, ὡς περὶ περισσώτερον καταβαίνει, τὴν ὁποίαν ἔχει παρὰ τῷ Θεῷ λάμψιν καὶ καθαρότητα.

Τὰ εἶδη αὐτὰ καθ' ἑαυτά εἶναι οἱ καθολικοὶ καὶ αἰδίοι τύποι, τὰ παραδείγματα πάσης τελειότητος καὶ πάσης καλλοσύνης, τὰ ὅποια

ἐκτυπούμενα εἰς τὴν φύσιν καὶ μιγνύμενα κατ' ἀνάγκην μὲ τὸ μερικὸν καὶ μὲ τὸ τρεπτόν, ἀλλοιόγονται, ἐκπίπτουσι καὶ γίνονται τρόπον τινὰ ἀντίτυπα ἐκτύπων, ὁμοιώματα. Καὶ τῶντι, τὸ μερικόν, τὸ τρεπτόν καὶ μεταβαλλόμενον εἶναι φαινόμενον, εἶναι μὴ ὄν, ἐν ᾧ τὸ καθολικόν, τὸ αἰδιον εἶναι τὸ μόνον καὶ καθ' αὐτὸ ὄν, τὸ ὄντως ὄν.

Τοιοῦτον εἶναι τὸ ἰδανικόν τοῦ Πλάτωνος ἐμφανὸν πᾶσαν ἀλήθειαν, πᾶσαν καλλοπὴν καὶ δικαιοσύνην, τέλειος, θεὸς καὶ ἀπειρος τύπος τοῦ ὄντος, τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ καλοῦ, τοῦ ἀγαθοῦ, πρὸς τὸν ὅποσον πρέπει ὁ ἄνθρωπος νὰ ὑψωθῆ διὰ τοῦ λόγου, τὸν ὅποσον ὀφείλει νὰ πραγματοποιῆ κατὰ δύναμιν διὰ τῶν πράξεών του καὶ νὰ ἐντυπώσῃ εἰς τὰ ἔργα του. Ἐκ ταύτης τῆς περὶ ἰδεῶν θεωρίας ὁ Πλάτων ἐξάγει καὶ τὴν ἠθικὴν, καὶ τὴν πολιτικὴν, καὶ τὴν κολογίαν καὶ τὴν θεολογίαν. Προσπαθήσαντες νὰ τὴν ἐκθέσωμεν βοηθεῖα τῶν ἐπισημοτέρων αὐτῆς διεργασιῶν, μὲ ὅλην τὴν δυνατὴν ἀκρίβειαν καὶ σαφήνειαν, τολμῶμεν νὰ προσθέσωμεν ὀλίγας τινὰς παρατηρήσεις.

α'. Ὅτι ἀληθὴς ἡ ὑπαρξὶς τῶν ἐμφύτων ἰδεῶν, ἐξ ὧν ἡ οὐσία τοῦ λόγου ἀπαρτίζεται καὶ κατὰ τοῦτο ἔχει ὁ Πλάτων τὴν ἀθάνατον δόξαν ὅτι ἀπεκάλυψεν εἰς τὸν κόσμον ἀλήθειαν, τὴν ὅποιαν ὁ κόσμος οὐδέποτε θέλει λησμονήσῃ, καὶ οἱ ὑψηλότεροι νόες ἐκ τῶν ὄσων ἐτίμησαν τὴν φιλοσοφίαν πικρεδέχθησαν ἤδη. Καὶ αὐτὴ ἡ περὶ ἀνκμνήσεως θεωρία του, ἐὰν τὴν ἀπεκδύσωμεν τὸ μυθικὸν περιεχόμενον καὶ τὴν ἀποχωρήσωμεν ἀπὸ πᾶσαν σχέσιν πρὸς τὸ δόγμα τῆς μετεμψυχώσεως, φιλοσοφικῶς θεωρουμένη, ἄλλο δὲν εἶναι εἰμὴ ἡ προσπάθεια τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἵνα ἀνελθῆ εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ λόγου, αἵτινες, καὶ τοὶ ἐμφυτοὶ, δὲν εἶναι ὅμως πάντοτε καὶ πρὸς πάντας ἐξίσου ὄραταί.

β'. Ὅτι ὅμως ὑπάρχει εἰς τὸ σύστημά του σύγχυσις μεταξὺ τῶν ἀπολύτων ἀρχῶν καὶ τῶν ἀπολύτων ἰδεῶν, ἧτις, πλὴν τοῦ Ἀριστοτέλους, ἐξηκολούθησε καὶ εἰς τοὺς μετέπειτα φιλοσοφήσαντας καὶ ὑπῆρξεν ἰσως αἴτιον ὄχι ὀλίγων παρεκτροπῶν. Ὁ λόγος εἶναι καὶ αὐτὸς σύνθετος τρόπον τινὰ ἐξ ὑποστάσεως καὶ μορφῆς. Καὶ αἱ μὲν ἀπόλυτοι ἀρχαὶ εἶναι ἡ ὑπέρστασις ἢ μᾶλλον ἡ ὕλη αὐτοῦ, αἱ δὲ ἀπόλυτοι ἀρχαὶ εἶναι ἡ μορφή αὐτοῦ καὶ τὸ εἶδος. Οὐδεὶς βέβαια θέλει διαχυρισθῆ λ. χ. ὅτι ἡ ἰδέα τοῦ χρόνου εἶναι ἀρχή, ἢ ὅτι ἡ ἀρχὴ τῆς αἰτιότητος εἶναι ἰδέα.

γ'. Ὅτι ἐκ τῆς συγχύσεως ταύτης εὐκολον ἦτο νὰ ὑπαλαβῇ ὡς πρῶτον τὸ μὴ ὄν τοιοῦτον. Συνέβη δὲ τοῦτο ὡς πρὸς τὰς ἀπολύτους ἐννοίας τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ καλοῦ κλ. Εἶδομεν ὅτι πρῶτη καὶ ἐμφυτος εἶναι μόνον ἡ ἰδέα τοῦ ὄντος, καὶ ὅτι ἡ ἰδέα τοῦ ἀπειροῦ, καθὼ ὄντος καὶ ὄχι ποιοῦ, γεννᾶται ἐκ τῆς εἰς αὐτὴν

ἐφαρμογῆς τῆς ἀρχῆς τῆς κίττιότητος. Καὶ ἐν τῷ ἀπολύτως ἀληθῆς, ἀγαθῷ καὶ καλῷ περιλαμβάνονται, ὡς εἶναι ἀνκντίρρητον, ἐν τῇ τοῦ ἀπείρου ὄντος ἰδέα, φανερόν ὅτι οὐδὲ ταῦτα εἶναι ἐμφυτὰ. Φθάσας ὁ Πλάτων μέχρι τῶν καθολικῶν τούτων τύπων τοῦ ὄντος, καὶ θεωρήσας τούτους ὡς τὰ ἔσχατα καὶ ἀπλούστιστα στοιχεῖα αὐτοῦ, ἐνόμισε τὰ στοιχεῖα ταῦτα ἀνεπίδεκτα ὀρισμοῦ καὶ πρῶτα. Πραγματευόμενοι περὶ τῶν διαφορῶν τῆς φιλοσοφίας μερῶν, θέλομεν ἰδεῖ πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ὀρισθῶσιν αἱ θεμελιώδεις αὐταὶ ἐννοιαι τῆς λογικῆς, τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς καλλολογίας.

δ'. "Ὅτι δὲ, ἐκτὸς τῆς συγχύσεως ταύτης, ἢ μᾶλλον κατ' ἄλλην συνέπειαν αὐτῆς, δὲν εὐρίσκομεν παρὰ Πλάτωνι πλήρη καὶ ἀκριβῆ κατάταξιν οὔτε τῶν ἰδεῶν, οὔτε τῶν ἀρχῶν. Καὶ αὐτὴ ἡ ἐξωτερικὴ μορφή τῶν συγγραμμάτων του, μεσάζουσα τρόπον τινὰ μεταξὺ ποιήσεως καὶ φιλοσοφίας, καὶ συνενοῦσα ἀμφοτέρως διὰ τινος ὑψηλῆς καὶ λαμπρῆς συνθέσεως καὶ θείας σχεδὸν ἁρμονίας, δὲν συμβιβάζεται μετὰ τὴν ἀκριβῆ κατάταξιν τῶν ἰδεῶν καὶ μετὰ τὴν αὐστηράν τῶν ἀρχῶν ἐξαγωγήν, τὰς ὁποίας παρατηροῦμεν εἰς τὸν Ἀριστοτέλην. Ἡ θεωρία τῶν ἰδεῶν, τὴν ὁποίαν βλέπομεν συνεπτυγμένην ἐν τῷ Φαίδρω, ἀνκντύσσεται ἔπειτα κατὰ τινος ἐν τῷ Παρμενίδι, καὶ ἐπαναλαμβάνεται μᾶλλον ἢ ἦτρον ἐκτεταμένως εἰς ἄλλα τῶν συγγραμμάτων του· ἀλλ' εἰς μάτην ἤθελέ τις ζητήσῃ τελείαν κατάταξιν, σύνολον θεωριῶν καὶ ἀρχῶν ἱκανὸν νὰ μᾶς δώσῃ πλήρη καὶ διακεκριμένην ἰδέαν ὅλου τοῦ συστήματος.

ε'. "Ὅτι ὅμως ἡ περὶ εἰδῶν καὶ γενῶν θεωρία, καθὸ ἀρχῶν τοῦ εἶναι καὶ τοῦ γινώσκειν (*principia es-endi et cognoscendi*) ἢ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ἀνασκευασθεῖσα καὶ γεννήσασα κατὰ τὸν μεσαιῶνα τὰς πολυκρότους τῶν πραγματιστῶν (*realistes*) καὶ ὀνοματιστῶν (*nominalistes*) συζητήσεις, ἀνάγεται εὐκόλως εἰς τὴν ἀρχὴν ὅτι μόνη ἐμφυτος εἶναι ἡ ἰδέα τοῦ ὄντος. Καὶ τῷ ὄντι, ἀνκνχίνοντες ἀπὸ μιᾶς εἰς ἄλλην γενίκευσιν, πρέπει ἐξ ἀνάγκης νὰ φθάσωμεν εἰς τὸ γένος πάντων τῶν γενῶν, τοῦτέστιν εἰς τὴν ἀπλήν καὶ πρώτην ἰδέαν τοῦ ὄντος, εἰς τὴν ἐνότητα ἐξ ἧς ἡ πλειονότης ἐξαρτάται, ἥτις, ἀνευ τῆς ἐνότητος, εἶναι ἀνεξήγητος, διότι, κατ' αὐτὸν τὸν Πλάτωνα, ἐν εἰ μὴ ἔστιν, οὐδὲν ἔστιν (Παρμενίδ. ἐν τέλ.). Εἰς τὴν γνώμην ταύτην ἔφερον ἡμᾶς ἡ προσεκτικὴ μελέτη τοῦ Παρμενίδου τόσον διαφύρως ἐννοηθέντος ὑπὸ τῶν διερμηνέων τῶν Πλατωνικῶν δογμάτων (1).

1) Ὅρ. καὶ ἐν τῷ Φαίδρω καὶ εἰς ἄλλας τοῦ Πλάτωνος συγγραφάς διάφορα χωρία εἰς ὅν δύναται τις νὰ συναῖξῃ τὸ αὐτὸ συμπέρασμα καὶ μάλιστα τοῦς παραγ. κέ. μᾶ. τοῦ Φαίδρωνος καὶ πολλαχοῦ τῶν Πολιτε.

Καὶ τῶντι, τὰ γενικά ἢ τὰ καθόλου (universalia) πρέπει νὰ ἦναι ἢ καθολικαὶ ἰδέαι, ἢ καθολικοὶ νόμοι. Καὶ ἐν ᾧ ἐκείναι ἐρ-
χονται πᾶσαι ἀπὸ τὴν ἰδέαν τοῦ ὄντος, οὗτοι δὲν συλλαμβάνονται
εἰμὴ διὰ τῶν ἀρχῶν τοῦ ὄντος· καὶ τοιουτοτρόπως προλαμβάνεται
ἴσως τὸ περίφημον ζήτημα τῆς κατὰ τὸν μεσαιῶνα σχολαστικῆς φι-
λοσοφίας. Διότι ἢ μετὰ τῶν ὀνοματιστῶν καὶ τῶν πραγματιστῶν
διαφορὰ προήλθεν ἐκ τοῦ ὅτι οἱ μὲν ἐθεώρουν τὰ καθόλου μόνον ὡς
ἀρχὰς τοῦ γινώσκειν, οἱ δὲ καὶ ὡς ἀρχὰς τοῦ εἶναι κατὰ Πλάτωνα,
ἐξ οὗ καὶ ἢ πρὸς τὸν πανθεισμὸν τάσις αὐτοῦ. Ἄλλ' ἐὰν τὰ εἶδη
τοῦ Πλάτωνος ἀνάγονται πάντα εἰς μόνην τὴν ἰδέαν τοῦ ὄντος,
ἄλλο δὲν εἶναι τότε εἰμὴ ἀρχὴ τοῦ γινώσκειν, ἄλλο δὲν εἶναι εἰμὴ
ἢ λογικὴ ἐνότης εἰς τὴν ὁποίαν ἀνάγονται καὶ διὰ τῆς ὁποίας συν-
δέονται ὅλαι αἱ γνώσεις τοῦ ἀνθρώπου. Αὕτη δὲ ἢ λογικὴ ἐνότης
συνδυάζεται καὶ μάλιστα συμβιβάζεται ἐντελῶς μετὰ τὴν διάφορον
ὑπαρξὸν τῶν πραγμάτων, ἐν οἷς ἢ ἰδέα αὕτη ἐνυπάρχει καθὼ ἀρχὴ
τοῦ εἶναι, χωρὶς νὰ προσέλθῃ ἐκ τῆς ἀντιστοιχίας ταύτης μετὰ
τῆς ὑποκειμενικῆς λογικότητος καὶ τῆς ἀντικειμενικῆς πραγματι-
κότητος οὐδεμίαν τάσιν πρὸς τὸν πανθεισμὸν, διότι ἢ ἰδέα τοῦ ὄντος
δὲν εἶναι συνάμα ἀρχὴ γνώσεως καὶ ὑπάρξεως εἰμὴ εἰς μόνον τὸν
ἀνθρώπον. Διὰ τῆς παρατηρήσεως ταύτης δὲν εἶναι ἴσως δύσκολον
καὶ νὰ συμβιβασθῇ κατὰ τοῦτο ὁ Πλάτων μετὰ τὸν Ἀριστοτέλην.
Ναὶ μὲν λέγει οὗτος (Μεταφ. Β'. ιβ'.) ὅτι τὸ ζήτημα λύεται διὰ
τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς δυνάμει ἐπιστήμης καὶ τῆς ἐνεργείας, τούτέστι,
διὰ τῆς ἐνεργείας τῆς ἐνυπαρχούσης δυνάμεως τοῦ ἐξάγειν τὰ καθό-
λου ἐκ τῶν καθέκαστα, ἀλλὰ τίνι τρόπῳ ἢ καθολικῇ αὕτη ἐπι-
στήμη συνδυάζεται καὶ συμβιβάζεται μετὰ τὴν μερικὴν, δύσκολον εἶ-
ναι νὰ ἐννοηθῇ, ἐὰν δὲν ἀποδεχώμεθα ὡς ἐμφυτον καὶ προϋπάρχου-
σαν τὴν ἰδέαν τοῦ ὄντος, ἣτις, καθολικὴ οὖσα, εἶναι πασῶν ἢ γε-
νικωτάτη, εἶναι πάντων τῶν γενῶν τὸ γένος καὶ ὑπάρχει ἐνταυτῷ
εἰς ὅλα τὰ καθέκαστα ὄντα, ὅσα γνωρίζομεν διὰ τῆς πείρας.

ς'. Καθ' ὅσον δὲ ἀποβλέπει τὰς κατηγορίας ἢ αὐτὰ τὰ στοι-
χεῖα τοῦ ὄντος, εὐρίσκομεν ἐν τῷ Σοφιστῇ μακρὰν τινα περὶ ὄντος
καὶ μὴ ὄντος διάλεξιν, ἐκ τῆς ὁποίας δυνατόν εἶναι νὰ συμπερά-
νωμεν ὅτι παραδέχεται πέντε κατηγορίας· τὴν οὐσίαν, τὴν ὁμοιό-
τητα, τὴν διαφορὰν, τὴν κίνησιν, καὶ τὴν ἠρεμίαν. Διότι, εἰς
πάντα τὰ ὄντα ἢ θεωρεῖται τὸ εἶναι αὐτῶν, δηλ. καθ' ὅσον ὑπάρ-
χουσι, καὶ τότε μεταχειρίζομεθα τὴν κατηγορίαν τῆς οὐσίας, ἢ τοὺς
κοινούς χαρακτηῆρας, καὶ τότε ἔχομεν τὴν κατηγορίαν τῆς ὁμοιότη-
τος, ἢ τοὺς μερικούς, καὶ τότε ἔχομεν τὴν τῆς διαφορᾶς, ἢ τὴν
κίνησιν, ἣτις εἶναι ἢ ἀρχὴ πάσης ἀλλοιωσεως, ἢ τὴν ἠρεμίαν, ἣτις

εἶναι πάσης ἀλλοιώσεως ἀπουσίᾳ. Ταθείσης δὲ τῆς κτητάξεως ταύτης, τὰ ἐν αὐτῇ τέσσαρα στοιχεῖα εὐκόλως ἀνάγονται εἰς δύο, εἰς τὸ ὄν, καὶ εἰς τὴν μορφήν αὐτοῦ, καὶ ἐπίσης εὐκόλον εἶναι νὰ παρατηρήσῃ τις ὅτι μέρος μόνον τῆς μορφῆς ἐκφράζεται διὰ τῶν κτηγοριῶν τῆς κινήσεως καὶ τῆς ἡρεμίας, ὅτι λείπει ἡ κτηγορία τῆς σχέσεως πολὺ ἀτελῶς ἐκφραζομένη διὰ τῆς ὁμοιότητος καὶ τῆς διαφορᾶς, καὶ ὅτι λείπουνσι παντάπασιν αἱ τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τόπου κτηγορίαι. Ἄλλ' ὡς ἐπαναλαμβάνωμεν, ὅτι ὅσάκις πρόκειται νὰ ἐκθέσωμεν τὴν Πλατωνικὴν φιλοσοφίαν, πρέπει νὰ ἀπέχωμεν ἀπὸ τοῦ νὰ νομίζωμεν πλήρη οἰκνυδήποτε θεωρίαν, διότι εἶναι πάντοτε φόβος μήπως τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἀναφερόμενον λαμβάνηται ὡς παράδειγμα καὶ ὄχι ὡς τελεῖα ἀπαρίθμησις. Οὕτω περὶ αὐτῆς ταύτης τῆς θεωρίας τῶν κτηγοριῶν, ἐκ τινος χωρίου τοῦ Φιλήβου, δύνανται τις νὰ πιστεύσῃ ὅτι αἱ κτηγορίαι εἶναι, κατ' αὐτόν, τὸ ἀπειρον, ἢ ἡ ὕλη παντὸς πράγματος, τὸ πεπερασμένον, ἢ ὁ τύπος, ἢ μορφή καὶ τὸ εἶδος αὐτοῦ, τὸ σύνολον τῶν δύο τούτων, ἢ τὸ σῶμα καὶ τὰ ὄντα, καὶ τὸ αἷτιον τῆς ἐνώσεως ταύτης. Ἄλλὰ καὶ τέσσαρα ταῦτα στοιχεῖα ἀνάγονται εἰς τὰς τρεῖς κτηγορίας, τὴν οὐσίαν, τὴν μορφήν, καὶ τὴν σίεσιν.

ζ'. Ὅτι τελευταίον, ὡς πρὸς τὰς ἀρχάς, ὁ Τεννευμάνος δυσχερίζεται ὅτι ἡ ἀρχὴ τῆς ταυτότητος προήχθη ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος εἰς τὸν βαθμὸν πρώτης ἀρχῆς τῆς φιλοσοφίας. Ἄλλ' ὁμολογοῦμεν ὅτι οὐδὲν εὖρομεν τοιοῦτον οὔτε ἐν τῷ ς'. οὔτε ἐν τῷ ζ'. τῶν πολιτειῶν, οὔτε ἐν τῷ Φκίδρω, οὔτε ἐν τῷ γ'. τῶν νόμων, εἰς τὰ ὅποια παραπέμπει. Ὡς πρὸς τὸ ς'. τῶν πολιτειῶν, ἐκ τοῦ παρατιθεμένου κειμένου (1) τοῦτο μόνον προκύπτει ὅτι παραδέχεται ἀρχὰς πρῶτας, ἀλλ' ὄχι καὶ ὅτι μίαν τῶν ἀρχῶν τούτων εἶναι ἡ τῆς ταυτότητος, διότι λέγει ῥητῶς ὅτι διὰ τῶν ἀρχῶν δὲν ἐννοεῖ εἰρῆ τὰ εἶδη, τούτεστι τὰς ἀρχετύπους ἐννοίας τοῦ καλοῦ, τοῦ ἀγαθοῦ κλ.

1) Τὸ τοίνυν ἕτερον μάνθανε τμήμα τοῦ νοητοῦ λέγοντά με τοῦτο, ὅς αὐτός ὁ λόγος ἀπτεται, τῇ τοῦ διαλέγεσθαι δυνάμει τὰς ὑποθέσεις ποιούμενος, οὐκ ἀρχὰς ἀλλὰ τρόπους ὑποθέσεις, οἷον ἐπιθέσεις καὶ ὁρμὰς ἕνα μέχρι τοῦ ἀνιποθέτου ἐπὶ τὴν τοῦ παντός ἀρχὴν ἰὸν ἀφάμενος αὐτῆς, καλὴν αὖ ἐχόμενος τῶν ἐκείνης ἐχομένων οὕτως ἐπὶ τελευταίην καταδείκνῃ, αἰσθητῶ παντάπασιν οὐδὲν προσγράμμενος, ἀλλ' εἶδειν αὐτοῖς δι' αὐτῶν, καὶ τελευταῖ εἰς εἶδη.

Ἐν δὲ τῷ ζ'. ἐνδεικνύει ἐν τῷ πεπρακτεθειμένῳ χωρίῳ (1) τὸν τρόπον διὰ τοῦ ὁποίου ὁ φιλόσοφος ὀφείλει νὰ ὑψωθῆ εἰς τὴν ἀνωτάτην σφαίραν τῶν ιδεῶν τοῦ ὄντος, διερχόμενος διὰ τῆς διαλεκτικῆς τὴν σφαίραν τῶν φαινόμενων, καὶ ὡς πρώτην τῶν ἀπολύτων τούτων ιδεῶν ἀνιχνεύει τὴν ιδεάν τοῦ ἀγαθοῦ. Εἰς τὴν ἀνάδρασιν ταύτην θέλει ὥστε ὁ φιλόσοφος νὰ συνειθίσῃ εἰς τὴν ἀφίεσιν διὰ τῆς μελέτης τῆς ἀριθμητικῆς καὶ τῆς γεωμετρίας, νὰ μελετήσῃ τὰς φυσικὰς ἐπιστήμης, καὶ ἔπειτα τὴν ἀστρονομίαν, ἵνα δι' αὐτῆς ἀποβλέψῃ ὄχι τὸσον πρὸς τὸ ἐξωτερικὸν καὶ ὄρατον κάλλος τὸ δικασμοῦν τὴν κίνησιν καὶ εὐταξίαν τῶν οὐρανίων σωμάτων, ἀλλὰ μᾶλλον πρὸς ἐκεῖνο τὸ ἐσωτερικὸν καὶ ἀόρατον οὐτινος εἶναι τὸ πρῶτον εἰκῶν, ἵνα φθάσῃ οὕτως εἰς τὸ ἀνώτατον τέλος τῆς διαλεκτικῆς, τοῦτέστιν, εἰς τὴν ιδεάν τοῦ ἀπολύτου ἀγαθοῦ, ἐξ οὗ ἀπορρέει τὸ φῶς, ἡ θερμότης καὶ ἡ ζωὴ τοῦ νοεροῦ κόσμου καθὼς ἀπὸ τοῦ ἡλίου διαχέεσθαι τὸ φῶς, ἡ ζωὴ καὶ ἡ θερμότης τοῦ αἰσθητοῦ (2). Καὶ δράσας τὴν πρώτην κυρίαν ταύτην ἀλήθειαν, πηγὴν πάσης ἄλλης, ἐκ ταύτης νὰ ἐξάγῃ πᾶσαν ἐπιστήμην καὶ πάντα κανόνα διὰ τὴν ἰδιωτικὴν καὶ δημοσίον διαγωγὴν του (3). — Ὡς πρὸς τὸν Φαῖδρον, τὸν ὁποῖον τινὲς θεωροῦσιν ὡς τὸν πρῶτον αὐτοῦ διάλογον, εὐφομεν ἐν αὐτῷ, ὡς ἡδὴ εἶπομεν, τὸν βλαστὸν ὄλων τῶν θεωριῶν, αἵτινες ἀναπτυσσόμεναι ἔπειτα κατὰ μέρος εἰς τὰ ἄλλα του πονήματα,

1) Οὕτω ἔξω δὴ τῆ ψυχῇ ἐκ τοῦ γιγνομένου περιεκτέον εἶναι ἕως ἂν εἰς τὸ ὄν καὶ τοῦ ὄντος τὸ φανώτατον δυνατὴ γένηται ἀνασχέσθαι θεωμένη τοῦτο δ' εἶναι, φαιμέν, τάγαθόν.

Ἐκ τοῦ χωρίου τούτου καταφαίνεται πόσον ἡ Πλατωνικὴ φιλοσοφία τείνει εἰς τὸ νὰ θέσῃ ὡς πρώτην τὴν ιδεάν τοῦ ὄντος.

2) Οὗτος ἤδη αὐτὸς ἔστιν ὁ νόμος ὁ τὸ διαλέγεσθαι παραινῶν ὄν καὶ ὄντα νοητὸν μιμεῖσθαι ἂν ἡ τῆς ὀψεως δύναμις, ἣν ἐλέγομεν πρὸς αὐτὰ ἤδη τὰ ζῶα ἐπιχειρεῖν ἀποβλέπειν καὶ πρὸς αὐτὰ ἀστρα τε, τελευταῖον δὲ πρὸς αὐτὸν τὸν ἡλίον οὕτω καὶ ὅταν τις τῆ διαλεγέσθαι ἐπιχειρῇ ἀνευ πάσων τῶν αἰσθησῶν διὰ τοῦ λόγου ἐπ' αὐτὸ ὃ ἐστὶ ἕκαστον ὄρατον καὶ ἐάν μὴ ἀποστῇ πρὶν ἂν αὐτὸ ὃ ἐστὶν ἀγαθὸν αὐτῇ νοῆσαι λάθῃ, τότε δὲ ἐπ' αὐτῇ γίγνεται τῷ τοῦ νοητοῦ τέλει, ὡς περ ἐκεῖνος τότε τῷ τοῦ ὄρατοῦ.

3) Τὰ δ' ὄν ἐμοὶ φαινόμενα οὕτω φαίνεται ἐν τῇ γνωστῇ τελευταίᾳ ἡ τοῦ ἀγαθοῦ ιδέα καὶ μόλις ὀφθαθαί ὀφθαθα δέ, συλλογιστέα εἶναι ὡς ἄκρα πᾶσι πάντων αὐτῇ ὄρθων τε καὶ καλῶν αἰτία ἔν τε ὄρατῷ φῶς καὶ τὸν τοῦτου κύριον τεκοῦσα ἔν τε τῷ νοητῷ αὐτῇ κυρία ἀλήθειαν καὶ νοῦν περασομένη καὶ οὕτω δεῖ ταύτην ἰδεῖν τὸν μέλλοντα ἐμφρόνως πράξῃν ἰδίᾳ ἢ δημοσίᾳ.

ἀποτελοῦσι τὸ σύνολον τοῦ συστήματός του ὥστε, πᾶν ὅ,τι εἶναι ἐν τῷ Φαίδρω, εἶναι καὶ εἰς ἄλλας τοῦ Πλάτωνος συγγραφάς. Ἄλλ' ὅ,τι φαίνεται ὁ εἰδικὸς τοῦ διαλόγου τούτου σκοπὸς εἶναι, κατὰ τὴν ὀρθοτάτην παρατήρησιν τοῦ Κ. Κουσίνου, τὸ τεχνικὸν μέρος τῆς ῥητορικῆς, ἢ ἔκθεσις τῶν διευθύνσεων τῶν δικόφων ἀπὸ τῆς σχολῶν, καὶ ἡ λεπτομερὴς αὐτῶν ἐπίκρισις. Ὁ Πλάτων ὑποτάσσει τὴν ῥητορικὴν εἰς τὴν φιλοσοφίαν, καὶ τὴν χαρακτηρηστικὴν δύναμιν τοῦ φιλοσόφου ἀναγνωρίζει εἰς τὸ ὀρθῶς συνθέτειν καὶ ἀνακλύειν, τοῦτέστιν, εἰς τὸ εὐπρεπῶς συνθέτειν καὶ ἀποσυνθέτειν τὰς ἰδέας. — Τελευταῖον ὡς πρὸς τὸ γ'. τῶν νόμων, ὁμολογητέον ὅτι οὐδὲν ἐν αὐτῷ ὑπάρχει ἀμέσως ἢ ἐμμέσως εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ταυτότητος ἀναφερόμενον. Σκοπὸς τοῦ βιβλίου τούτου φαίνεται ὅτι εἶναι ἡ συγκριτικὴ ἐξέτασις τῶν δικόφων πολιτευμάτων σχετικῶς πρὸς τὴν ἀρετὴν, τέλος ἀνώτατον καὶ τοῦ ἀτόμου καὶ τοῦ κράτους. Ἐξετάζων δὲ τοὺς δικόφους τῶν κυβερνήσεων τύπους καὶ εὐρίσκων ὅτι πηγάζουσιν ἐκ δύο πρώτων, ἐκ τοῦ μοναρχικοῦ ὁμολ. καὶ τοῦ δημοκρατικοῦ, συμπερκίνει ὅτι τελεία κυβερνήσις καὶ ἀρίστη τῶν πολιτειῶν ἦθελεν εἶναι ἡ συνενοῦσα ἀμφοτέρους καὶ ἀμοιβαίως αὐτοὺς συγκιρνώσα, καὶ οὕτω συνιστῶσα τὴν ἀρμονίαν τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς τάξεως. Ἄς προσθέσωμεν, ὅτι ἐν τῷ δ'. τῶν πολιτειῶν καὶ μὲν μεταχειρίζεται τὴν ἀρχὴν τῆς ταυτότητος, ἀλλὰ δὲν θεωρεῖ αὐτὴν ὡς πρώτην καὶ θεμελιώδη ἀρχὴν τῆς φιλοσοφίας (1). Καὶ τοῦτο ἴσως τὸ χωρίον εἶχε κατὰ νοῦν ὁ Τεννεμάνος καὶ ἤμικτεν εἰς τὰς παραπομπὰς του.

ἢ. Μένουσιν αἱ δύο τῆς αἰτιότητος καὶ τελεότητος ἀρχαί, τῶν ὁποίων βλέπομεν ὅτι συγνήν ποιεῖ χρῆσιν ὁ Πλάτων εἰς τοὺς διαλόγους του, ἀλλ' οὐδαμοῦ εὑρομεν αὐτὰς θεωρουμένας ὑπ' αὐτοῦ ὡς πρώτας καὶ ἐμφύτους ἀρχάς, οὔτε οὐδεμίαν εὑρομεν περὶ τούτου ζήτησιν καὶ ἀπόδειξιν. Ἀρίστος ἠθικολόγος, ὁ Πλάτων, ἦτο κατὰ τὴν ψυχολογικὴν παρατήρησιν ἀσθενὴς καὶ περιορισμένος. Ἡ διὰ τῆς συνειδήσεως ἐσωτερικὴ παρατήρησις, ἢ ἀνάλυσις τοῦ μηχανισμοῦ τῆς διανοίας κατελείφθησεν παρ' αὐτοῦ εἰς κατὰστασιν ὅλως νηπιώδη. Τοῦ θεμελιώδους τούτου κλάδου τῶν φιλοσοφικῶν ἐπιστημῶν ἢ ἀνάπτυξις δὲν ἀρχεται εἰμὴ διὰ τοῦ Ἀριστοτέλους. Ὅθεν

1) Ὁσαύτως καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ Τιμαίου μεταχειρίζεται τὴν ἀρχὴν τῆς αἰτιότητος. Πᾶν δὲ αὐτὸ γινόμενον ἐπ' αἰτίου τινος ἐξ ἀνάγκης πηγασθαι παντὶ γὰρ ἀδύνατον χωρὶς αἰτίου γένεσιν σχεῖν.

νομίζομεν ὅτι ἐκ τῆς περὶ ἰδεῶν Πλατωνικῆς θεωρίας δύσκολον εἶναι νὰ ἐξχυθῇ τι περισσότερο τῶν ὅσα σημειώσαμεν ἄχρι τοῦδε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

Ἀνάλυσις τοῦ συστήματος τοῦ Ἀριστοτέλους

Μεταχθίνοντες δὲ εἰς τὴν τοῦ Ἀριστοτέλους φιλοσοφίαν, οφείλομεν νὰ σημειώσωμεν ὅτι μεγάλως ἠθέλεν ἀπατηθῆ ὁ νομίζων ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης πρέπει νὰ θεωρῆται ὡς κατ' ὄλα ἐνκντίος τοῦ Πλάτωνος. Μολονότι εἰς αὐτὸν ἀποδίδεται τὸ οὐδὲν ἐν τῷ νῷ ὃ μὴ πρότερον ἐν τῇ αἰσθήσει, δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι κατ' αὐτὸν τίποτε δὲν ὑπάρχει ἔμφυτον ἐν τῷ νῷ καὶ ἐκ τῶν προτέρων. Διότι ἐκ τοῦ ἐνκντίου τὸν βλέπομεν εἰς πολλὰ μέρη τῶν συγγραμμάτων του, ἀναφερθέντα ἤδη ἐν τῇ παρούσῃ διατριβῇ, διασχυριζόμενον ὅτι οὔτε ἐπιστήμη, οὔτε ἀπόδειξις, οὔτε διδάξις εἶναι δυνατὴ ἄνευ πρώτου τινὸς προϋπάρχοντος. Ἄλλως, ἄνευ πρώτης ἀρχῆς πῶς ἠθέλε κατασκευάσει τὴν λογικὴν; Τούτου τεθέντος, ἐπιταὶ νὰ ἐξετάσωμεν ἐὰν κατ' αὐτὸν ὑπάρχωσι καὶ ποῖαι τινες εἶναι αἱ ἔμφυτοι ἰδέαι καὶ ποῖαι αἱ ἔμφυτοι ἀρχαί.

Καὶ ὡς πρὸς τὸ πρῶτον, δυνάμεθα ἀρχ νὰ ἐκλάβωμεν τὰς κατηγορίας του ὡς πρώτων ἰδεῶν ἀπαρίθμησιν; βεβχίως ὄχι, οὐδενὸς λόγου ἐπάγοντος ἡμᾶς εἰς τοῦτο· διότι καὶ ἡ ἐπιγρὰφή τοῦ πανήμκτος καὶ ἡ θέσις τὴν ὁποῖαν κατέχει εἰς τὴν λογικὴν τάξιν τῶν συγγραφῶν του, καὶ τῶν ἀρχαίων ὑπομνηματιστῶν ἡ γνώμη, πάντα πείθουσιν ἡμᾶς ὅτι διὰ τῶν κατηγοριῶν του οὐδὲν ἄλλο ἠθέλησε νὰ κάμη εἰμὴ κατάταξιν τῶν στοιχείων τοῦ προφορικοῦ λόγου, ὡς ἤδη παρατηρήσαμεν. Τὸ μεγαλοφυὲς πνεῦμα τοῦ Ἀριστοτέλους ἦτο κατ' ἐξοχὴν λογικὸν καὶ ἐπομένως εἰς ἄκρον κατατακτικὸν καὶ ἐκκτοποιόν. Ἄλλὰ συγχρόνως βαθύτατος ὢν παρατηρητὴς, ἐνόησεν ὅτι ἀπὸ τῶν ἀπλῶν δὲν ἠδύνκτο νὰ προχωρήσῃ εἰς τὰ σύνθετα, τοῦτέστιν, εἰς τὴν πρότασιν, εἰς τὴν κρίσιν καὶ εἰς τὸν λογισμόν, ἐὰν δὲν κατέτασσε πρῶτον ὄλα τὰ κατηγορήματα. Ἐντεῦθεν τὸ περὶ κατηγοριῶν, αἵτινες δὲν εἶναι εἰμὴ κατάταξις τῶν κατηγορη-

μάτων. Ἄλλ' ἡ κατάταξις αὐτῆ ἵνα γενῆ πλήρης, πρέπει νὰ περιέχη πάντα τὰ πρῶτα καὶ ἀπλᾶ στοιχεία τοῦ λόγου, ἀντιστοιχοῦντα εἰς τὰ πρῶτα καὶ ἀπλᾶ στοιχεία τοῦ ὄντος, καὶ ἀναχθέντα εἰς τὰ ἀνώτατα αὐτῶν γένη. Δυναμέθα δὲ νὰ φθάσωμεν εἰς τὴν ἀκριβείαν ταύτην κατὰ δύο τρόπους· ἢ θεωροῦντες τὴν ιδέαν τοῦ ὄντος ὡς ἐκ τῶν προτέρων ὑπάρχουσαν ἐν τῇ νῷ, καὶ ἀναλύοντες αὐτὴν εἰς τὰ ἀπλούστερα στοιχεία τῆς τὰ μὴ εἰς ἄλλα ἀναγκόμενα, ἢ συλλέγοντες διὰ τῆς ἐκ τῶν ὑστέρων παρατηρήσεως τὰ διάφορα τοῦ ὄντος κατηγορηματικά. Ἀνάγοντες δὲ ταῦτα εἰς τὰ ἀνώτατα γένη αὐτῶν ἢ εἰς κοινότητάς τινας, διὰ τῆς τῶν κοινῶν χαρακτηριστικῶν ἀφαιρέσεως, δυνατὸν νὰ φθάσωμεν εἰς κατάταξιν μᾶλλον ἢ ἥττον ἀκριβῆ τῶν κατηγορημάτων καὶ ἐπαμένως τῶν στοιχείων τοῦ λόγου καὶ τοῦ ὄντος. Ἄλλὰ τὸ νὰ ἀποκτήσωμεν διὰ τῆς δευτέρας ταύτης μεθόδου (1) τὴν ἀναμφίβολον βεβαιότητα περὶ τῆς ἀληθείας καὶ γνησιότητος τῆς κατατάξεώς μας, τοῦτο εἶνε λίαν δυσχερὲς καὶ σχεδὸν ἀδύνατον. Εἰς ταύτην προσεκολληθῆ ὁ Ἀριστοτέλης, καὶ ἐκ τούτου, τολμῶμεν νὰ εἴπωμεν, προηλθόν τῆς κατατάξεώς του τὰ ἐλλείμματα· διότι·

α. Κατέταξε μεταξὺ τῶν κατηγορημάτων καὶ αὐτὴν τὴν ιδέαν τῆς οὐσίας, συγγένων ἐνίοτε τὴν ὑπόστασιν, τὴν οὐσίαν καὶ τὸ ὄν εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν κατηγορίαν (2) καὶ τοῦτο ἴσως ὡς ἐκ τῆς ταυτότητος τῆς λέξεως, ἧτις παρ' Ἑλλησι δύναται νὰ ἐκφράσῃ καὶ τὰς τρεῖς ταύτας ἐννοίας. Ἄλλ' εἶναι φανερὸν ὅτι μόνον αἱ δύο τελευταῖαι εἶναι καθ' αὐτὸ κατηγορηματικά καὶ ὄχι ἡ πρώτη. Ἡ ιδέα τῆς ὑποστάσεως εἶναι συσχετικὴ πρὸς τὴν ιδέαν τοῦ προσόντος, τῆς μορφῆς ἢ τοῦ κατηγορηματός, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐνδόμυχον αὐτῆς φύσιν δὲν συγγέεται μὲ αὐτάς. Καὶ ἐὰν ἐνίοτε λαμβάνηται ὡς κατηγορηματικόν, οὐδέποτε ὁμοίως παύει νὰ ἦναι ἐνταυτῷ ὑπόστασις ἄλλου φαινομένου ἢ ἄλλου προσόντος. Ἡ ὑπόστασις δὲν εἶναι, ὡς εἴπομεν, οὔτε ἡ οὐσία, οὔτε τὸ ὄν, οὔτε ἡ ὑπαρξίς τοῦ ὄντος, ἀλλὰ τὸ ὑπὸ τὰ φαινόμενα καὶ τὰ προσόντα ὑποκρυπτόμενον ὑποστῆριγμα καὶ ἔρεισμα τοῦ ὄντος. Οὐσία δὲ εἶναι ἡ διαφοροποιουσα τὰς ὑποστάσεις πρὸς ἀλλήλας, ἢ διάφορος φύσις αὐτῶν, ἢ ἰδίαι καὶ ἀνεξάλειπτος φύσις ἐκάστης ὑπο-

1) Ὅτι δὲ τὴν δευτέραν ταύτην μεθόδον ἠκολούθησεν ὁ Ἀριστοτέλης εἶνε ἀναμφίβολον. Ὁρ. Ἄμμων. Εἰς τὰς πάντε φωνὰς σελ. 16. ἔκδ. Ἄλδου 1545.

2) Ὁρ. τὸ Κεφ. ε'. τῶν κατηγορημάτων, ἐν ᾧ ποτὲ μὲν λαμβάνει τὴν οὐσίαν ὡς τὸ ὄν π. χ. ἔταν τὰς διαίρησιν εἰς πρῶτας καὶ δευτέρας, ποτὲ δὲ ὡς ὑπόστασιν, π. χ. Ὅταν λέγῃ· μάλιστα δὲ ἴδιαι τῆς οὐσίας δοκεῖ εἶναι τὸ ταῦτόν καὶ ἐν ἀριθμῷ ὄντων ἐναντίων εἶναι δεκτικόν, κτλ.

στάσεως, ἥτις, ἐὰν ἀλλοιωθῆ, συναλλοιοῦται καὶ ἡ ὑπόστασις, διότι δι' αὐτῆς πᾶσα ὑπόστασις εἶναι ὅ, τι εἶναι. Πρὸς δὴλώσιν τῆς σημασίας ταύτης καταλληλότερος, ἂν καὶ σκοτεινότερος, εἶναι ὁ ὄρος τί ἦν εἶναι (1) τοῦ Ἀριστοτέλους. Αὐτὴ δὲ ἡ ὑπαρξίς τοῦ ὄντος εἶναι τὸ φησὶν τὸ ὄν εὐρίσκειται πραγματικῶς εἰς τὸν κόσμον καὶ ὄχι ἰδακτικῶς εἰς τὴν φαντασίαν μας, καὶ περιλαμβάνει καὶ τὴν ὑπόστασιν καὶ τὴν οὐσίαν καὶ τὴν μορφήν καὶ τὴν σχέσιν. Διὰ τοῦτο ἐνομίσαμεν ὅτι ἡ ἐπιστημονικὴ ἀκρίβεια ἀπῆται νὰ μεταχειριζώμεθα, ὡς ἄκις εἶναι δυνατὸν τὴν λέξιν ὑπόστασιν πρὸς δὴλώσιν τοῦ λατινικοῦ substantia ἐπιφυλάττοντες τὴν οὐσίαν διὰ τὴν essentia. Καὶ διὰ τοῦτο λέγομεν ὅτι ἡ οὐσία τοῦ Ἀριστοτέλους, εἴτε ληφθῆ ἐπὶ τῆς σημασίας τοῦ ὄντος, εἴτε ἐπὶ τῆς σημασίας τῆς ὑποστάσεως, δὲν πρέπει νὰ καταχθῆ εἰς τὰ κατηγορήματα, παρεκτός ἐὰν ληφθῆ εἰς μόνην τὴν σημασίαν τοῦ τί ἦν εἶναι, ἢ τοῦ essentia καὶ τοῦ quidditas τῶν Λατίνων. Δὲν εἶνε ὅμως παράδοξον ἐὰν ὁ Ἀριστοτέλης ἔκαμεν ἐν τῇ κατατάξει αὐτοῦ τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος σύγχυσιν, διότι, ἐξ ἀντλήσεως ἴσως πρότερον διὰ τῶν ἄλλων κατηγοριῶν πάντα τὰ συνιστῶντα τὴν μορφήν τοῦ ὄντος στοιχεῖα, ἐνόησεν ὅτι τὸν ἔλειπε τὸ κυριώτερον δηλ. ἡ ὑπόστασις· καὶ ἐπειδὴ ἡ ὑπόστασις εἶναι ἀρχὴ καὶ τῆς οὐσίας καὶ τῆς ὑπαρξέως καὶ αὐτοῦ τοῦ ὄντος, ἀναπόφευκτον σχεδὸν ἦτο νὰ συγχύσῃ πάντα ταῦτα εἰς μίαν μόνην κατηγορίαν. Καὶ ἄλλα, ἐκτὸς τούτου, ἀτοπήματα προήλθον παρ' Ἀριστοτέλει, ἐκ τοῦ μὴ θεωρεῖν ὡς ἔμφυτον καὶ προϋπάρχουσαν τὴν ιδέαν τοῦ ὄντος μετὰ τῶν στοιχείων αὐτῆς· ἀλλὰ περὶ τούτων ἀλλαχοῦ. Σημειωτέον δὲ ἐν τούτῳ ὅτι δι' αὐτῆς τῆς διακρίσεως τῶν οὐσιῶν εἰς ἀτομικὰς, εἰδικὰς καὶ γενικὰς, αὐτὸς ἐφάνερωσεν ὅτι ἡ οὐσία δὲν εἶναι κατηγορηματὸν τοῦ ὄντος, ἀλλὰ αὐτὸ τὸ ὄν, τούτέστιν, ὑπόστασις καὶ μορφή, ὑποκείμενον καὶ κατηγορούμενον. Ἐκ τούτου προσέτι καὶ ἡ ἀντίφασις, εἰς ἣν εὐρέθη, κατατάξεως πρῶτον τὴν οὐσίαν μετὰ τῶν κατηγορημάτων, καὶ διαδηλώσας ἔπειτα ὅτι δὲν εἶναι κατ' οὐδενὸς κατηγορητέα (κοινὸν δὲ κατὰ πάσης οὐσίας τὸ μὴ ἐν ὑποκειμένῳ εἶναι κλ. Κατηγ. Ε. ιβ.)

β'. Καὶ ἄλλην συνέπειαν τῆς ἐκ τῶν ὑστέρων μεθόδου ἐσημειώσαμεν προλαβόντως, ὅτι δηλ. πέντε ἐκ τῶν ἄλλων κατηγοριῶν, αἱ τοῦ ποσοῦ, τοῦ ποιοῦ, τοῦ ἔχειν, τοῦ ποιεῖν καὶ τοῦ πάσχειν, δύνανται εἰς μίαν μόνην νὰ ἀναχθῶσι, δηλ. εἰς τὴν μορφήν, μολοντι μένει πάντοτε ἀμφίβολον ἐὰν ἡ τοῦ ἔχειν κατηγορία θεωρητέα ὡς μορφή ἢ ὡς σχέσις. Καθότι ἐὰν προσέξωμεν εἰς τὸ παράδειγμα, τὴ ὁποῖον ἐπι-

1) Ἀντὶ τοῦ τί ἔστιν εἶναι.

φέρει ἐν τῷ θ'. τῶν Κατηγορ. τὸ ἔχειν σημαίνει τὸ ὑποδεδεσθαι, τὸ ὀπλισθαι, πρέπει γὰρ τὴν ἐκλάθωμεν μᾶλλον ὡς σχέσιν ἢ ὡς μορφήν, καὶ τότε ἔχομεν διπλὴν χρῆσιν τοῦ πρὸς τι. Ἄλλὰ κατὰ τὴν ἐν τῷ κγ. Ε'. τῆς Μετ. ἔαθεσιν, ἡ κατηγορία τοῦ ἔχειν περιλαμβάνει καὶ τινὰς τρόπους τοῦ εἶναι, καθὼς τὸ ἔχειν τι ὡς ποιότητα ἢ ὡς μέρος ὥστε εἶναι φανερόν ὅτι τὸ ἔχειν, εἴτε συντακτικῶς μετὰ τὴν μορφήν, εἴτε μετὰ τὴν σχέσιν, διττὴν ἔχει πάντοτε χρῆσιν. — Καὶ ἑτέραν διττὴν χρῆσιν παρατηροῦμεν εἰς τὸ κείσθαι καὶ ποῦ, καθότι ἀμφότερα εἶναι τόπου κατηγορήματα, καὶ μόνον ἀπλοῦν μένει τὸ ποτέ, κατηγορημα χρόνου.

γ'. Καθ' ὅσον δὲ ἀποβλέπει αὐτὰς τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τόπου τὰς ιδέας, εἶνε γνωστὸν ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης πολὺ μακρὰν ἦτο τοῦ γὰρ θεωρεῖ αὐτὰ ὡς τὰ δύο ἀπειρα ἐνδεχόμενα τῶν ὄντων. Τόπος δι' αὐτὸν ἦτο ὁ μερικὸς τόπος, ὁ χώρος, καὶ ὅχι ὁ ἀπειρος τῶν ὄντων δοχεύς, διὰ τοῦτο ὥρισεν αὐτὸν τοῦ περιέχοντος πέρας ἀκίνητον πρῶτον (Φυσικ. Ἄκρ. Δ' Σ'), καὶ τὸν χρόνον ἐθεώρει ὡς τὸ μέτρον, ἢ, ὡς αὐτὸς λέγει, τὸν ἀριθμὸν τῆς κινήσεως (Αὐτοθ. Δ. ιδ') (1).

Οὕτω λοιπὸν αἱ δέκα τοῦ Ἀριστοτέλους κατηγορίαι εὐκόλως ἀνάγονται εἰς τὰ πέντε στοιχεῖα τῆς ιδέας τοῦ ὄντος. Καὶ παρεκτός ἐάν θελήσωμεν γὰρ παραδεχθῶμεν τὴν ὅχι πολλὰ πιθανὴν εἰκασίαν τινῶν διερμηνέων, ὅτι δηλ. ἡ δεκάς αὕτη εἶναι λείψανον Πυθαγορικόν, περιεληθὴν διὰ τοῦ Πλάτωνος εἰς τὸν Ἀριστοτέλην, βέβαια οὐδεὶς εὐσχημος λόγος ὑπάρχει, δυνάμει τοῦ ὁποῖου αἱ κατηγορίαι γὰρ εἶναι δέκα καὶ ὅχι περισσότεραι ἢ ὀλιγώτεραι. Καθότι εἶναι πρόδηλον εἰς πάντα, ὅτι καθὼς ἀνάγονται εἰς μικρότερον ἀριθμὸν, διὰ τὴν αὐτὴν λόγον ἠδύναντο γὰρ ἀναβῶσι καὶ εἰς μεγαλύτερον διὰ τῆς διαιρέσεως καὶ ὑποδιαίρεσεως καὶ κατατάξεως αὐτῶν, ἐκλείποντος τοῦ φωτός τὸ ὁποῖον διαχέει ἡ ἀρχὴ τῆς ἐκ τῶν προτέρων ἐν τῷ λόγῳ ὑπάρξεως τῆς ιδέας τοῦ ὄντος. Διὰ τοῦ φέγγους τῆς ιδέας ταύτης καθορῶμεν

1) Τοῦτο γὰρ ἐστὶν ὁ χρόνος, ἀριθμὸς κινήσεως κατὰ τὸ πρότερον καὶ ὑστερον· οὐκ ἄρα κίνησις ὁ χρόνος· ἀλλ' ἡ ἀριθμὸν ἔχει ἡ κίνησις· σημεῖον δὲ τὸ γὰρ πλεον καὶ ἔλαττον κρινόμενος ἀριθμὸς κίνησιν δὲ πλείω καὶ ἔλαττω χρόνω ἀριθμὸς ἔρα τις ὁ χρόνος. Ἐπει δὲ ἀριθμὸς ἐστὶ διχῶς (καὶ τὸ γὰρ ἀριθμοῦμενος καὶ τὸ ἀριθμητὸν λέγομεν καὶ ᾧ ἀριθμοῦμεν.) Ὁ δὲ χρόνος ἐστὶ τὸ ἀριθμοῦμενον καὶ οὐκ ᾧ ἀριθμοῦμεν. Φυσικ. Ἄκρ. Δ' ις'.

Χρόνος ἢ οὐκ ἐστίν, ἢ μόγις καὶ ἀμυδρῶς· τὸ μὲν γὰρ αὐτοῦ γέγονε καὶ οὐκ ἐστὶ· τὸ δὲ μέλλει καὶ οὐπω ἐστὶ· τὸ δὲ ἐκ μὴ ὄντων συγκείμενον ἀδύνατον μετέχειν ποτὲ οὐσίας. Αὐτοθ. Δ' ιδ'.

σαφέστατα ποῖα καὶ πῶσα εἶναι καὶ πρέπει νὰ ἴηται τὰ κατηγορήματα, διότι γνωρίζομεν ποῖα καὶ πῶσα εἶναι τὰ πρῶτα καὶ ἅπλα καὶ ἀναγκαῖα στοιχεῖα τοῦ ὄντος, βλέπομεν τὴν κατ' ἀνάγκην συνυπαρξίν αὐτῶν καὶ παραγωγὴν καὶ ἀλληλουχίαν, καὶ ἐκ τούτου ἔχομεν πλήρη, καθαρὸν καὶ τέλειον τὸν τύπον τοῦ ὄντος καὶ παντὸς ὄντος.

Καὶ ταῦτα μὲν ἀκοῦσιν ὡς πρὸς τὰς κατηγορίας τοῦ Ἀριστοτέλους· ἄλλην δὲ τινὰ παρατήρησιν θέλομεν τολμήσει ὡς πρὸς τὰς συνεπείας τοῦ συστήματός του, ὅταν λαλήσωμεν περὶ τῆς ταυτότητος τοῦ ἀληθοῦς καὶ τοῦ ὄντος. Ἄς συμπεράνωμεν ἐν τοσούτῳ, ὡς πρὸς τὸ πρῶτον μέρος τῆς ζητήσεώς μας, ὅτι οὐδεμίαν ἐμφυτον ιδέαν ἐδέχθη ὁ Ἀριστοτέλης· καὶ κατὰ τοῦτο ἴσως εἶπεν· οὐδὲν ἐν τῷ νῶ ὃ μὴ πρότερον ἐν τῇ αἰσθήσει.

Καθ' ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὰς ἀρχάς, διαχυρίζεται ὅτι προέρχονται ἐκ τῆς αἰσθήσεως καὶ μορφώνονται διὰ τῆς ἐπαγωγῆς, ἐκ μνήμης παλλάκις τοῦ αὐτοῦ γινομένης, καὶ ὅτι ἡ αἰσθησις ἐμποιεῖ τὸ καθόλου. (1). Ἄλλ' ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἡ ἐξήγησις αὕτη εἶναι παραπολὺ σύν-

1) Περὶ δὲ τῶν ἀρχῶν πῶς τε γίνονται γνώριμοι καὶ τίς ἡ γνωρίζουσα ἔξις, ἐντεῦθεν ἐστὶ δῆλον προαπορήσασαι πρῶτον· Ὅτι μὲν οὐκ ἐνδέχεται ἐπιστάσθαι δι' ἀποδείξεως μὴ γινώσκοντι τὰς πρῶτας ἀρχὰς τὰς ἀμέσους, εἴρηται πρότερον. Τῶν δὲ ἀμέσων τὴν γνῶσιν καὶ πρότερον ἢ αὐτὴ ἐστὶν ἢ οὐχ ἢ αὐτὴ, διαπορήσειεν ἂν τις· καὶ πότερον ἐπιστήμη ἐκατέρου ἢ οὐ, ἢ τοῦ μὲν ἐπιστήμη, τοῦ δὲ ἕτερον τι γένος, καὶ πότερον οὐκ ἐνοῦσαι αἱ ἔξις ἐγγίνονται ἢ ἐνοῦσαι λαλᾶσθαι. Εἰ μὲν δὴ ἔχομεν αὐτάς, ἀτοκὸν συμβαίνει γὰρ ἀκριβεστέρως ἔχοντας γνώσεις ἀποδείξεως, λαμβάνειν· εἰ δὲ λαμβάνομεν μὴ ἔχοντας πρότερον, πῶς ἂν γνωρίζοιμεν καὶ μανθάνοιμεν ἐκ μὴ προϋπαρχούσης γνώσεως· ἀδύνακτον γὰρ, ὡς περ καὶ ἐπὶ τῆς ἀποδείξεως ἐλέγομεν. Φανερόν τοίνυν ὅτι οὔτε ἔχειν οἶόν τε, οὔτε ἀγνοοῦσι καὶ μηδεμίαν ἔχουσι ἔξιν γίνεσθαι. Ἀνάγκη ἀρχ ἔχειν μὲν τινὰ δύναμιν, μὴ τοιαύτην δὲ ἔχειν ἢ ἐστὶ τούτων τιμωτέρα κατ' ἀκριβείαν φαίνεται· δὲ τοῦτο ὑπάρχον πᾶσι τοῖς ζώοις· ἔχει γὰρ δύναμιν σύμφυτον κριτικὴν, ἣν καλοῦσιν αἰσθησιν. Ἐνούσης δ' αἰσθήσεως, τοῖς μὲν τῶν ζώων ἐγγίνεται μονὴ τοῦ αἰσθήματος, τοῖς δὲ οὐκ ἐγγίνεται· ὅσοις μὲν οὖν μὴ ἐγγίνεται ἢ ὅλως ἢ περὶ ἃ μὴ ἐγγίνεται οὐκ ἐστὶ τοῖτοις γνώσεις ἔξω τοῦ αἰσθάνεσθαι· ἐν οἷς δὲ, ἐνεστὶν αἰσθανομένοις ἔχειν ἐν τι ἐν τῇ ψυχῇ. Πολλῶν δὲ τοιούτων γινομένων ἤδη διαφορὰ τις γίνεται· ὥστε τοῖς μὲν γίνεσθαι λόγον ἐκ τῆς τῶν τοιούτων μονῆς, τοῖς δὲ μὴ. Ἐκ μὲν οὖν αἰσθήσεως γίνεται μνήμη, ὡσπερ λέγομεν, ἐκ δὲ τῆς μνήμης κολλάκις τοῦ αὐτοῦ γινομένης ἐμπειρία· αἱ γὰρ πολλαὶ μνήμαι τῷ ἀριθμῷ ἐμπειρία μία ἐστίν· ἐκ δὲ ἐμπειρίας ἢ ἐκ παντὸς ἡρεμήσαντος τοῦ καθόλου ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἐνός παρὰ τὰ πολλὰ, ὃ ἂν ἐν ἀπασιν ἐν ἐνῇ ἐκείνοις τὸ αὐτὸ τέχνης ἀρχὴ καὶ ἐπιστήμη Δῆλον δὲ ὅτι τὰ πρῶτα ἐπαγωγῇ γνωρίζειν ἀναγκαῖον· καὶ γὰρ ἡ αἰσθησις οὕτω τὸ καθόλου ἐμποιεῖ. Ἐπὶ

τομος καὶ ὁπωσοῦν σκοτεινὴ, δύναται τις νὰ ἀπορήσῃ πῶς διὰ τῆς αἰσθήσεως δύναμεθα νὰ ἀναβῶμεν ὄχι εἰς τὸ γενικόν, ἀλλ' εἰς τὸ καθολικόν, εἰ μὴ προϋπέσθῃ ἐν ἡμῖν καθολικὴ τις ἰδέα ἢ ἀρχή. Διότι ἡ αἰσθήσις παρέχει μόνον τὸ μερικόν, ἀλλὰ τὸ καθολικόν δὲν εἶναι οὔτε ἐν τῇ αἰσθήσει, οὔτε ἐν τῷ νῷ, ἀλλ' ἐν τῷ λόγῳ. Πῶς δύναται λοιπὸν νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τῆς αἰσθήσεως τὸ μὴ περιοχόμενον καὶ ἐνυπάρχον ἐν αὐτῇ; Ὡστε ἀναγκάζομεθα νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης παρεγνώρισεν τοὺς ἀληθεῖς τοῦ καθολικοῦ χαρακτηρισμοὺς, συγχύσας τοὺς μὲ τὰ γενικόν, καθόλου ὑπ' αὐτοῦ ἐνομαζόμενον, μὴ ὑπάρχοντος παρ' αὐτῷ ἄλλου ὅρου πρὸς δῆλωσιν τοῦ παρὰ νεωτέρους καθολικοῦ· καὶ οὕτως, ἐν τῷ ἄριστα ἀπεκάλυψε τὴν πραγματικώδη τῶν ὄντων οὐσίαν, ἢ λογικὴ αὐτῶν οὐσία, ἢ ὑρισταμένη εἰς τῆς ἰδέαν καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ὄντος διέλαθεν αὐτὸν σχεδὸν ὀλοκλήρως. Μίαν ὁμῶς ἀρχὴν (2) φαίνεται ὅτι ἀναγνωρίζει ὡς πρώτην καὶ ἀναπόδεικτον καὶ μάλιστα ὡς ἀρχὴν καὶ μέσον πάσης ἀποδείξεως καὶ ἐπομένως ἐμφυτον, τὴν ἀρχὴν τῆς ταυτότητος, ὡς ἤδη παρετήρησαμεν. Δυνάμεθα δὲ νὰ εἰπώμεν ἀδιστάκτως ὅτι ἀπὸ τὴν ὀρθὴν χρῆσιν τῆς ἀρχῆς ταύτης, συννηωμένη μετὰ μεγάλης εἰς τὸ παρατηρεῖν ὀξυδερκείας καὶ μετὰ τῆς θαυμαστῆς αὐτοῦ φιλομαθείας καὶ φιλοπονίας, ἐξήγαγεν ὅλας τὰς σοφὰς θεωρίας του, καὶ κατεσκεύασε δι' αὐτῆς ὅλον σχεδὸν τὸ μεγαλοπρεπὲς σύστημα του. Τὸ μεγαλοφυὲς πνεῦμα τοῦ Ἀριστοτέλους ἦτο, καθὼς προείπομεν, κυρίως καὶ κατ' ἐξοχὴν λογικόν. Τὰ παρὰ τῶν μεταγενεστέρων λαβόντα τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ Ὀργάνου λογικὰ συγγράμματα (2),

δὲ τὴν διάνοιαν ἔξω, αἷς ἀληθεύομεν, αἱ μὲν αἰεὶ ἀληθεῖς εἰσι, αἱ δὲ ἐπιδέχονται τὸ ψεῦδος, οἷον δόξα καὶ λογισμὸς· ἀληθὴ δὲ αἰεὶ ἐπιστήμη καὶ νοῦς καὶ οὐδὲν ἐπιστήμη ἀκριβέστερον ἄλλο γένος ἢ νοῦς· αἱ δὲ ἀρχαὶ τῶν ἀποδείξεων γνωριμώταραι· ἐπιστήμης δὲ ἄπασα μετὰ λόγου ἐστὶ τῶν ἀρχῶν ἐπιστήμη μὲν οὐκ ἂν εἴη· ἀπαι δὲ οὐδὲν ἀληθέστερον ἐνδέχεται εἶναι ἐπιστήμης ἢ νοῦν, νοῦς ἂν εἴη τῶν ἀρχῶν . . . νοῦς ἂν εἴη ἐπιστήμης ἀρχή. Ἀριστ. Ἀναλ. Ὑστ. Α' 18'.

2) Ὁ Κ. Κουσιγος ἐν τινι πρὸς τὴν Ἀκαδημίαν ἀναφορᾷ του De la Metaph. d' Aristot. Rapport etc. διαχωρίζεται, ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης δέχεται ἄμαρτον ἀπόρριψιν τῶν πρώτων ἀρχῶν. Il admet une intuition immédiate des premiers principes (Lév. III.) Ἄλλ' ἀναγνώσκοντας ἐκ νέου μετὰ προσοχῆς τὸ Γ' Βιβλ. τῆς Μεταφυσικῆς, δὲν ἀπηντήσαμεν οὐδὲν τοιοῦτον.

3) Εἶναι δὲ ταῦτα τὰ ἐξῆς αἱ Κατηγορίαι, τὸ περὶ Ἑρμηνείας, τὰ Ἀναλυτικὰ πρότερα καὶ ὑστερα, τὰ Τοπικὰ καὶ τὸ περὶ Σοφιστικῶν ἐλέγχων.

ἀποτελοῦσι τὸ ἐπιφανέστερον αὐτοῦ δικαίωμα εἰς τὴν ἀθάνατον δόξαν ἥτις δικαίως αὐτὸν περιβάλλει. Τὴν φυσικὴν, τὴν μεταφυσικὴν, καὶ τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ ὑπερέβησαν τὰ μεταγενέστερα τῶν νεωτέρων πονήματα· ἀλλὰ ἡ λογικὴ του ἔμεινε πρώτη καὶ μεγίστη, μόνη καὶ ἀνυπερέβλητος συγγραφή. Ὅταν ἐπιστημονικὴ τις διδασκαλία ἦναι τελεία, εἶναι ἀκριβῆς εἰκὼν τῆς φύσεως, καὶ οὐδεὶς τολμᾷ, οὐδ' εἶναι χρεῖα νὰ τὴν ἐπιδιορθώσῃ. Ποῖος ἐφαντάσθη ποτὲ νὰ ἀνακαινίσῃ τὴν Ἀριθμητικὴν καὶ τὴν Γεωμετρικὴν;

Ἄλλ' ἐὰν ἡ λογικὴ ἀρχὴ ὑπῆρξε τὸ αἷτιον τοῦ μεγαλείου του, δυνάμεθα ὡσαύτως νὰ εἰπώμεν ὅτι ἡ ἔλλειψις τῶν δύο ἄλλων, τῆς τε εὐρευτικῆς καὶ τῆς νομοθετικῆς, ὑπῆρξε τὸ αἷτιον τῶν ἀτελειῶν καὶ τῶν ἑλλειμμάτων τῆς θεωρίας του.

Οὐδεὶς δύναται τώρα νὰ προσδιορίσῃ μέχρι τίνος ἤθελε φθάσει μὲ τὴν ἰσχυρὰν ἐξαγωγήν του, ἐὰν ἀνεγνώριζε τὴν νομιμότητα καὶ τὴν προὑπαρξίν τῶν δύο τούτων ἀρχῶν. Ἐξαντλήσας τὴν λογικὴν, ἤθελεν ἴσως κατασκευάσῃ καὶ θεοσοφίαν ἀξίαν τοῦ ὑποκειμένου καὶ ἠθικὴν ὄχι κατωτέρα ἴσως ἐκείνης τῶν στωικῶν. Καὶ τῶντι ταῦτα εἶναι τὰ ἀσθενέστερα μέρη τοῦ συστήματός του.

Διὰ τῆς ὀρθῆς χρήσεως τῆς ἀρχῆς τῆς αἰτιότητος ἤθελεν ἴσως ἀναστῆ εἰς τὴν ἔννοιαν πρώτης τινὸς αἰτίας, οὐσιωδῶς οὐσης αἰτίας, καὶ ἐπομένως ποιητικῆς καὶ δημιουργικῆς, καὶ δὲν ἤθελε μᾶς ἀφήσῃ τὸ περὶ τοῦ Θεοῦ δόγμα, καθ' ὃ ὁ Θεὸς εἶναι μᾶλλον τελικὸν αἷτιον ἢ ποιητικὸν καὶ δὲν εἶναι οὔτε δημιουργός, οὔτε τακτοποιός τοῦ κόσμου, ἀλλ' ὁ πρὸς τὸν ὅρος αὐτοῦ ἐφεκλύων πρὸς ἑαυτὸν, διὰ τῆς νοήσεως καὶ τῆς ἀγάπης, τὸ σύστημα τοῦ παντός. Ὡσαύτως δὲν ἤθελε παραδεχθῆ τὴν συνὑπαρξίν καὶ τὴν συναϊδιότητα τῆς ὕλης καὶ ἤθελεν ἴσως ὑψωθῆ ὑπεράνω τῆς Πλατωνικῆς Θεολογίας.

Παρομοίως διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἀρχῆς τῆς τελότητος συνδυαζομένης μὲ τὰς ἄλλας δύο, δὲν ἤθελε μᾶς ἀφήσῃ τὴν ἠθικὴν τῆς μετριότητος καὶ τῆς μεσότητος, ἥτις οὐσιωδῶς ἄλλο δὲν εἶναι εἰμὴ φρόνιμος ὑπολογισμὸς, καὶ καταβιβάζει τὴν ἀρετὴν εἰς βαθμὸν σαφοῦ τινος ἐγωϊσμοῦ. Ἄλλ' ἐκ τοῦ ἐναντίου ἤθελε στηρίζει τὴν ἠθικὴν ἐπὶ τοῦ ἀδιασείστου καὶ ἀκλονήτου θεμελίου τοῦ καθήκοντος καὶ τῆς τάξεως, ἥτις εἶναι αὐτὸς ὁ νοῦς καὶ αὐτὴ ἡ βουλή τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἔννοια τοῦ καθήκοντος ἤθελεν ἀποκαλυφθῆ καθ' ὅλην αὐτῆς τὴν λάμψιν εἰς τὸ ἐκπεπληγμένον ὄμμα του, καὶ ἤθελεν ἴσως προλάβει τὴν ἠθικὴν τῶν στωικῶν θεωρίαν. Ἄλλ' ἦτο φαίνεται προωρισμένον αἰ ὀρθαὶ τοῦ καθήκοντος καὶ τοῦ Θεοῦ ἔννοιαι νὰ μὴ ἀποκαλυφθῶσιν εἰς τὸν ἄνθρωπον εἰ μὴ διὰ τοῦ Εὐαγγελικοῦ λόγου, ὅστις ἐγκατέθεσεν εἰς τὸ πνεῦμα τῶν μεταγενεστέρων τὸν σπὸρον νέας τινὸς φι-

λοσοφίας, τὸν ὁποῖον ἡ σκέψις ἐμελλε νὰ ἀναπτύξῃ ἔπειτα καὶ νὰ φέρῃ εἰς σαφήνειαν καὶ ἀκρίβειαν ἐπιστημονικῆν.

Μετὰ τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Ἀριστοτέλην δυνάμεθα νὰ κλείσωμεν, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἡμετέρας ἐρεῦνας, τὴν ἱστορίαν τῆς ἀρχαίας φιλοσοφίας καὶ τῆς τοῦ μεσαιῶνος. Καθότι οἱ μὲν Ἀλεξανδρινοὶ προσπαθοῦν μόνον νὰ συμβιβάζωσι τοὺς δύο τούτους πρὸς ἀλλήλους, καὶ ἀναβάντες εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀπολύτου διὰ τῆς ἐκστάσεως, ἐτέθησαν δι' αὐτοῦ τούτου εἰς θέσιν τοιαύτην, ὥστε οὐδέποτε ἤθελον δυνηθῆ νὰ προσδιορίσωσιν διὰ τῆς ψυχολογικῆς παρατηρήσεως τοὺς συστατικοὺς νόμους τοῦ λόγου. Οἱ δὲ σχολαστικοὶ ὀλίγα ἔχουσιν πρωτοφανῆ καὶ πρωτότυπα. Περιορισθέντες ἀπλῶς εἰς τὴν λογικὴν ἐξαγωγήν, ἀμέλησαν νὰ ἀναγνώσωσι τὴν καταγωγὴν καὶ τὴν ἀρχὴν τῶν ἰδεῶν. Ἡ Σχολαστικὴ ὑπῆρξε μακρὰ γυμναστικὴ, προπαιδεύσις καὶ μαθητεία τοῦ φιλοσοφικοῦ πνεύματος τῶν νεωτέρων, τὸ ὁποῖον πρῶτην φοράν ἀνερχόμενον ἀπὸ τὴν παράδοσιν καὶ μετὰ τὴν ψυχολογικὴν μέθοδον ὠπλισμένον διὰ τοῦ Καρτεσίου.

Περὶ τούτου ἐσημειώσαμεν ὀλίγα τινὰ εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς παρούσης διατριβῆς. Ἐξ αὐτοῦ δὲ προήλθον ὅ,τε Μαλεβράγγης καὶ ὁ Λεϊβνίτιος. Ἀφίνοντες κατὰ μέρος τὸν νέον αἰσθητισμὸν ἐκ δικυμέτρου ἀντικείμενον εἰς τὴν τῶν ἐμφύτων ἰδεῶν θεωρίαν καὶ τὸν πανθεισμὸν, ὅστις εἶναι παράλογος καὶ παράνομος αὐτῆς συνέπειαι, ἀρμόζει ἴσως, πρὶν μεταβῶμεν, καθ' ἣν εἰς ἡμᾶς διεγράψαμεν πορείαν εἰς τὸν Κάντιον καὶ τὸν Ρεϊδην, νὰ εἴπωμεν ὀλίγα τινὰ περὶ Λεϊβνιτίου καὶ Μαλεβράγγου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Περὶ Λεϊβνιτίου καὶ Μαλεβράγγου.

Κυρίως εἰπεῖν, κατὰ τὸν Λεϊβνίτιον πᾶσαι αἱ ἰδέαι εἶναι ἐμφυτοὶ, διότι ἡ ψυχὴ κατ' αὐτὸν οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ μονάς, καὶ αἱ μονάδες δὲν ἔχουσιν, ὡς λέγει, θυρίδια, δι' ὧν νὰ εἰσέρχεται τι ἢ νὰ ἐξέρχεται. (Μοναδολ. §. 7.). "Ὅλαι αἱ ἰδέαι τῆς ψυχῆς γέννωνται λοι-